

Victoria Kotterba

Akademia Nauk Stosowanych w Raciborzu

BITWA POD WIEDNIEM 1683 R.

Streszczenie (abstrakt): Bitwa pod Wiedniem, znana także jako Odsiecz Wiedeńska, miała miejsce 12 września 1683 roku. Była to kluczowa bitwa w wojnie pomiędzy Imperium Osmańskim a koalicją państw chrześcijańskich, zwaną Świętą Ligą, którą wspierało Święte Cesarstwo Rzymskie. Bitwa ta miała decydujące znaczenie dla przyszłości Europy.

Słowa kluczowe: bitwa, Jan III Sobieski, traktat

THE BATTLE OF VIENNA 1683 R.

Abstract: The Battle of Vienna, also known as the Relief of Vienna, struck on September 12, 1683. There was a key battle in the war between the Ottoman Empire and a coalition of Christian states, called the Holy League, which supported the Holy Roman Empire. This battle is important for the future of Europe.

Keywords: battle, Jan III Sobieski, treaty

Wstęp

12 wrześniu 1683 roku bitwa pod Wiedniem była jedna z największych i najważniejszych starć w dziejach całej Europy. Zwycięstwo połączonych wojsk austriackich, polskich i niemieckich ocaliło Europę przed Imperium Osmańskim. Ekspansja turecka załamała się po klęsce pod Wiedniem. Od tej pory przestała zagrażać chrześcijaństwu i Europie.

Państwo Osmańskie

Państwo tureckie w pierwszej połowie XVII w. zaliczało się do mocarstw europejskich i azjatyckich. Było państwem feudalnym, ale różnym od innych współczesnych państwa feudalnych Europy¹. Po latach rządów Ibrahima I na tron w 1648 roku wstąpił Mehmed IV. Nowy sułtan miał zaledwie 6 lat. Walki o opiekę nad nim i faktyczną władzę w kraju doprowadziły do dużej anarchii. W ciągu 8 lat wybuchło aż 14 powstań w Stambule i obalono 16 wielkich wezyrów. Dla Imperium Osmańskiego kluczowym wydarzeniem było powołanie na stanowisko wielkiego wezyra Mehmeda Köprülü. Mimo prawie 70. lat nowy wezyr rozpoczął energiczne działania, by przywrócić porządek w państwie. Posłał wielu ludzi na śmierć. Przywrócił dyscyplinę w wojsku. Wprowadzona przez niego zasada oddalenia armii od stolicy oraz nie pozostawienie żołnierzy w bezczynności doprowadziła do

¹ J. Wimmer., *Odsiecz wiedeńska 1683 roku*, (red.) W. Michalak, E. Szeszko, Wydawnictwo Interpass, Warszawa 1983, s. 19.

kolejnego okresu ekspansji Osmanów. Mehmed Köprülü zmarł w październiku 1661 roku, polecając sułtanowi jako swego następcę syna Ahmeda. Ten obdarzony został nie mniejszą władzą niż jego ojciec. Młody sułtan chętnie zrezygnował z obciążeń, jakie niosło sprawowanie rządów i oddawał się rozrywkom, głównie polowaniu, dzięki czemu zyskał przydomek „Myśliwy”. W przeciwieństwie do swojego ojca – analfabety, człowiek szeroko wykształcony, a przy tym niemniej energiczny, zdecydowany był kontynuować wojny zaborcze, traktując je jako panaceum na wewnętrzne słabości państwa².

Zdawał sobie sprawę, że utrzymanie tak licznego wojska będzie możliwe jedynie dzięki prowadzeniu ciągłych wojen. Kontynuował politykę ojca, atakując Wenecję, Austrię, Polskę i Carstwo Moskiewskie. Wczesna śmierć Ahmeda w 1676 roku sprawiła, że władzę objął Kara Mustafa. Ambitny wezyr w 1677 roku zaatakował Carstwo Moskiewskie. Był okrutny, po zdobyciu Umana kazał obedrzeć żywcem ze skóry jeńców chrześcijańskich. Armia turecka poniosła porażkę pod Burzynem, przez co zmuszona była do odwrotu. Następnego roku zdobyto Czehryń. Pokój podpisano 23 stycznia 1681 roku, w którym Dniepr uznano za rzekę graniczną między państwami. Traktat ten potwierdzał panowanie rosyjskie na Ukrainie lewobrzeżnej i w Kijowie, tureckie na prawobrzeżu; posiadłości obu państw miał rozgraniczać pusty pas ziemi między Dnieprem a Bohem. Wkrótce oczy Turków zwróciły się na Austrię.

Bezpośrednia przyczyna bitwy pod Wiedniem

Powiększenie posiadłości tureckich na północy przez przyłączenie części ziem ukraińskich zagarniętych Rzeczypospolitej nie przyniosło większych korzyści państwu osmańskiemu. Jego armia w wojnach z Polską i Rosją nie zdobyła bogatych łupów, żaden haracz nie wzbogacił skarbu sułtana, na zniszczonych zaś straszliwie terenach niewiele dało się wykroić majątków lennych dla utrzymania żołnierzy. Nic dziwnego więc, że oczy wielkiego wezyra zwracały się ku zachodowi Europy, o którego bogactwach krążyły w Turcji legendy. Kolejnym celem ekspansji tureckiej miało stać się państwo Habsburgów, a pretekstu do wojny z nim dały skomplikowane sprawy węgierskie³.

Początkowo Mehmed IV był sceptycznie nastawiony do wojny z Austrią, ale pod wpływem Kary Mustafy zmienił poglądy. Osmanowie zażądali od Austriaków przekazania im twierdzy Győr. Odmówiono, co oznaczało początek wojny. Rozpoczęto przygotowania zbrojne. Cesarz Leopold I zawarł sojusz obronny z księciem bawarskim oraz rozpoczął negocjacje z królem Polski. Jan III Sobieski, pamiętający butność i nieustępliwość Osmanów w negocjacjach pokojowych, zdając sobie sprawę z zagrożenia, przystał na sojusz. Sejm w kwietniu w 1683 roku zatwierdził traktat zaczepno-obronny przeciw Osmanom. Przymierze miało obowiązywać jedynie w czasie wojny z imperium osmańskim. Obie strony zobowiązywały się do niezawierania żadnych sojuszy z państwami trzecimi bez swojej zgody. Traktat regulował wielkość armii cesarskiej wystawionej na potrzeby wojny na 60 000, a polskiej na 40 000. W przypadku ataku osmańskiego na Wiedeń lub Kraków

² Ibidem, s. 24-25.

³ Ibidem, s. 34.

strony zobowiązywały się do natychmiastowej pomocy; nie określono liczby wojska w tych przypadkach. Ponadto Leopold I zrzekał się wszelkich pretensji do tronu polskiego, które mógł rościć na podstawie traktatu z 1657 roku. Ważną częścią przymierza były obietnice wypłacenia przez cesarza subsydium finansowego w wysokości 360 000 florenów. Dodatkowo obiecał on wesprzeć Hieronima Lubomirskiego w jego wysiłkach wystawienia wojska sumą 150 000 florenów. Z pewnymi opóźnieniami środki wymienione w głównej klauzuli finansowej traktatu dotarły do Rzeczypospolitej, umożliwiając królowi zagwarantowanie żołdu na 21 miesięcy armii zwiększonej do ponad 40 000 ludzi. Około 22 000 z nich miało według ustaleń Jana Wimmera walczyć w trakcie bitwy wiedeńskiej 12 września 1683 roku.

Początki bitwy

14 lipca główne siły wojsk osmańskich dotarły pod Wiedeń. Liczyły one około 90 000 żołnierzy: wojsk Tatarów, którzy głównie wykonywali akcje dywersyjne i pilnowali szlaków komunikacyjnych oraz wojsk mołdawskich i wołowskich, które zajmowały się pracami pomocniczymi. Gdy Turcy kopali szańce i rozpoczynali pierwsze bombardowania Wiednia, w Wilanowie poseł cesarski prosił króla Jana III Sobieskiego, by ten jak najszybciej ruszył z odsieczą. Szybka mobilizacja wojsk polskich sprawiła, że już w sierpniu 1683 roku w stronę Wiednia posłano pierwsze oddziały pod wodzą hetmana Mikołaja Sieniawskiego. Król wyruszył 15 sierpnia, zostawiając część żołnierzy na zamku i na granicy do obrony. Na odsiecz wyruszyła armia licząca ponad 26 000 ludzi i 28 dział⁴. Nie czekano na dotarcie wojsk litewskich. Król Polski w pełni wywiązał się ze swego zawartego obowiązku sojuszniczego, prowadząc na odsiecz stolicy Austrii wszystkie rozporządalne w tym czasie siły.

W kraju pozostawił minimalną osłonę na pograniczu tureckim, liczącą wraz z załogą Krakowa nie więcej niż 3500 żołnierzy. Dalsze wojska, około 15 000 żołnierzy polskich i litewskich, miały wziąć udział w późniejszych działaniach na obszarze dzisiejszej Słowacji⁵. W tym czasie wojska osmańskie skupiły się na południowo-zachodniej części miasta. Najcięższe walki trwały w okolicach Rawelinu. Jeńców austriackich mordowano. Miasto od północy zostało zablokowane przez wroga. Zaczynało brakować żywności i wzrastała zachorowalność na różne choroby.

⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=DbZXaSz0MKk&t=1168s> [dostęp: 16.11.2022].

⁵ P. Broucek, W. Leitsch, K. Vocelka, J. Wimmer, Z. Wójcik, *Zwycięstwo pod Wiedniem 1683*, Warszawa: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne 1983, s. 98.

Mapa 1. Przedstawienie mapy Wiednia podczas ataku wojsk osmańskich

Źródło: Opracowanie własne

21 sierpnia monarcha Polski przekroczył granicę, a 3 września została przeprowadzona narada w Tulln. Jan III Sobieski został wodzem naczelnym. Armia odsieczowa miała być zaopatrzona w chleb i paszę przywiezionymi na statkach Dunajem i wydanymi poszczególnym korpusom; dalsze zaopatrzenie armii w prowiant i furaz dla koni miało się również odbywać drogą wodną. Przewidywano pozostawienie pod Tulln odvodu zabezpieczającego tyły armii po jej wejściu do Lasu Wiedeńskiego.

9 września armie dotarły do Lasu Wiedeńskiego, gdzie czekał ich ciężki teren do przebycia. Kara Mustafa zlekceważył zagrożenie i nie przerwał oblężenia. Do odparcia przygotował oddziały jezdzieckie (65 000 jeźdźców). Konie Turków były niedożywione, a żołnierze wymęczeni po dwumiesięcznym oblężeniu. Z kolei armia pod wodzą Sobieskiego rwała się do bitwy. Sojuszników było około 65 000 żołnierzy⁶.

Król podzielił wojska na 3 części. Kawalerię poprzedzała piechota, która ciągnęła za sobą artylerię.

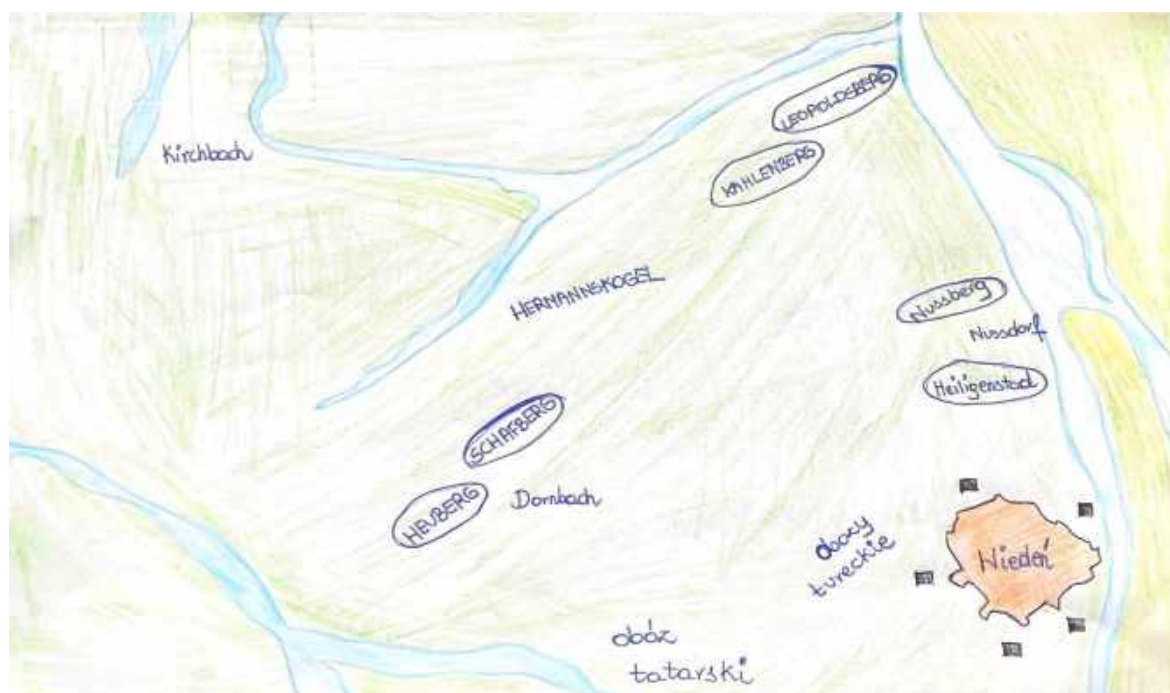
Lewe skrzydło pod dowództwem Karola V i Leopolda Lotaryńskiego składało się z wojsk austriackich wspartych korpusem saskim, husarią i jazdą pancerną. Centrum dowodzone przez Jerzego Fryderyka, księcia Waldeck, złożone było z wojsk Rzeszy wzmocnionych kawalerią cesarką. Prawe skrzydło pod dowództwem Sobieskiego należało do wojsk polskich z dołączonymi batalionami cesarskimi i niemieckimi.

⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=DbZXaSz0MKk&t=1168s> [dostęp 16.11.2022].

Mapa 2. Rozstawienie wojsk

Źródło: <https://www.youtube.com/watch?v=DbZXaSz0MKk&t=1168s> [dostęp: 16.11.2022]

Rozpoczęto żmudny marsz po górzystym Lesie Wiedeńskim. Podczas ciężkiej przeprawy siły cesarsko-niemieckie porzucały po drodze wiele dział armatnich. Oddziały polskie z uporem ciągnęły za sobą armaty nawet kosztem przebycia 3,5 km w ciągu całego dnia. 11 września siły zajęły wzgórza Kahlenberg i Leopoldsberg. Kara Mustafa nie przejmował się sytuacją. Wielu Turków zaczęło uciekać, ratując życie i mienie. 12 września o świcie jazda osmańska na prawym skrzydle pod wodzą Ibrahima Paszy nacierała na żołnierzy cesarskich. Doszło do potężnej wymiany ogniowej, a następnie książe Karol nakazał piechocie uderzyć na wroga. Turcy nie pozostali bierni i próbowali okrążyć Austriaków. Dzięki wsparciu lekkich dział uniemożliwiło im realizację tego zadania. Jednocześnie kawaleria ruszyła, by zająć pobliską wieś, atak z wolna parł do przodu. Armia wielkiego wezyra stawiała zacięty opór. Jednakże około godziny 10:00 udało się opanować wzgórze Nussberg. Zarządzono przerwę, by oddziały z centrum mogły się z nimi zrównać. Następnie lewe skrzydło ruszyło w stronę Nussdorfu. Kara Mustafa, widząc niebezpieczeństwo, posłał do pomocy oddziały. Obie strony poniosły straty. 13:00 – oddziały cesarskie opanowują Heiligenstad. Zarządzono ponownie przerwę, by wyrównać front i wkrótce do tego doszło, gdyż siły z Rzeszy nie napotkały silnego oporu. Najcięższą trasę do przebycia mieli Polacy. 14:00 – udało się dostać pod wzgórze Schafberg, które opanowano po przepędzeniu silnego oddziału janczarów. Równocześnie zdobyto Heuberg, gdyż Tatarzy szybko opuścili pozycję. Po 16:00 – jazda zaczęła wychodzić przed poprzedzającą piechotę, by ustawiać się w jednej linii.

Mapa 2. Przedstawienie mapy walk

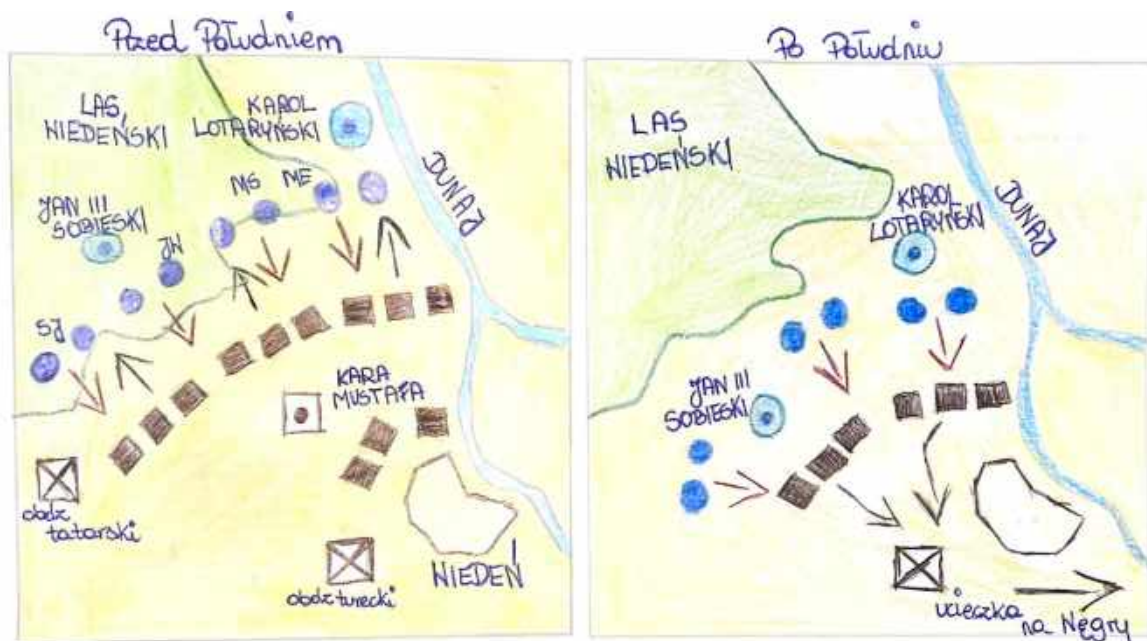
Źródło: Opracowanie własne

Mapa 3. Przedstawienie mapy walk

Źródło: <https://www.youtube.com/watch?v=DbZXaSz0MKk&t=1168s> [dostęp: 16.11.2022]

Na przedzie stała husaria, a za nimi pancerni. Lewe skrzydło zajmował Sieniawski, a centrum król Jan III Sobieski, natomiast prawe skrzydło Jabłonowski. Kara Mustafa spostrzegł w tamtym czasie, z której strony nadejdzie decydujący atak. Przerzucił siły ze swojego prawego skrzydła na lewe. Turecka kawaleria stała w głębokim szyku, a piechota została w centrum, chroniąc wezyra. Przed polską jazdą rozciągał się pofałdowany teren. Sprawdzając możliwość ataku, król i Sieniawski wysłali tzw. rozpoznanie. Była to misja samobójcza. Nieliczni żołnierze nie mieli szans z licznymi siłami wroga. Padło wielu kawalerzystów, ale ukazało to, że atak jest możliwy do wykonania. Następnie Sieniawski posłał (liczący 2500 żołnierzy) oddział konnicy, który z impetem wpadł w Turków⁷. Atak się załamał i Turcy przystąpili do kontrataku. Wycofujące się siły zostały wsparte oddziałami niemieckimi, przez co udało się uporządkować szyki. Po drugiej stronie osłabione skrzydło tureckie wycofało się, nerwowo uciekło. Sobieski stojący na wzgórzu wiedział, że nadszedł czas na rozstrzygający atak. Na sygnał trąb około 20 000 kawalerzystów polskich, cesarskich i bawarskich ruszyło do jednej z największych szarż w historii wojen. Impet wojsk sojuszniczych zepchnął przeciwnika. Na kilku odcinkach Turcy próbowali kontratakować, ale bezskutecznie. Turcy uciekli, tylko w samym centrum został Kara Mustafa. Natarcie niemieckiej piechoty wraz z Polakami sprawiło, że wezyr uszedł do dawnego obozu, stawiając opór. Zabrał swój prywatny skarb i ruszył w stronę uchodzącej armii⁸.

Mapa 4. Przedstawienie mapy walk z podziałem na czas przed południem i czas po południu

Źródło: Opracowanie własne

⁷ <https://twojahistoria.pl/encyklopedia/leksykon-bitew/bitwa-pod-wiedniem-12-13-wrzesnia-1683/> [dostęp: 16 listopada 2022].

⁸ <https://www.wojsko-polskie.pl/bitwa-pod-wiedniem/> [dostęp 16 listopada 2022].

Słońce zaszło, gdy bitwa dobiegła końca. Wkrótce król Sobieski udał się do namiotu głównego wodza Turków. Zakazał płądrowania obozów, obawiając się kontrataków. W tym czasie siły cesarskie, maszerując przy Dunaju, walczyły z grupami pozostałych Turków i zmierzały do stolicy. Według kronikarzy tureckich Austriacy odnaleźli w okopach około 10 000 chorych i rannych wojowników osmańskich. Wszystkich zabito. Wiedeń został uratowany, armia osmańska została pokonana, ale nie rozbita. Szacuje się, że w bitwie padło 8 000 poddanych sułtana, a licząc osoby zabite podczas pościgu i wymordowanych jeńców, ogólne straty armii tureckiej dochodziły do 15 000. Następnego dnia uwolniono wielu jeńców austriackich, a żołnierze rozpoczęli rabunek. Najbogatsza część przypadła Polakom. Armaty z amunicją zostały przekazane Austriakom.

Źródło: Artur Grottger, *Spotkanie Jana III Sobieskiego z Leopoldem I*

Król po wygranej bitwie udał się do Wiednia. Mieszkańcy z radością witali swojego wybawcę. Wizyta ta spowodowała złość Leopolda I, ponieważ on zarezerwował sobie pierwszeństwo wjazdu do wyzwolonej stolicy. Wiedeńczycy chłodno przywitali swojego cesarza. Następnego dnia doszło do spotkania obu monarchów. Po przywitaniu król przedstawił Habsburgowi swojego syna Jakuba. Cesarz nie odpowiedział na ukłon młodego Sobieskiego. Leopold nie okazał należytego szacunku nikomu. Urażony król Polski odjechał, nie wysłuchując podziękowań. Od tego momentu sytuacja ulega diametralnej zmianie. Zaprzeszono wydawania prowiantu dla polskich oddziałów, co spowodowało wybuch dyzenterii, a wielu żołnierzy poniosło śmierć. Dochodziło do rabunków i konfliktów z Austriakami.

Talent wojskowy Sobieskiego zasłynął jeszcze w całej pełni w dwudniowej bitwie pod Parkanami (7-9 października 1683). Po pierwszym dniu zakończonym porażką Polaków (częściowo z winy króla, który znalazłszy się w śmiertelnym niebezpieczeństwie,

musiał ratować się ucieczką), w drugim dniu Jan III Sobieski odniósł wielkie zwycięstwo, przez niego samego wyżej oceniane od wiedeńskiego.

Lata po Wiedniu to zmierzch sławy wojennej króla polskiego. Kolejne wyprawy do Mołdawii w latach 1685, 1686 i 1691 zakończyły się niepowodzeniem, odegrały natomiast poważną rolę dzięki temu, iż odciągnęły znaczną część sił tureckich z węgierskiego teatru działań wojennych.

Podsumowanie

Bitwa pod Wiedniem była przełomowym wydarzeniem – zakończyła się klęską Osmanów, którzy od tej pory przeszli do defensywy i przestali stanowić zagrożenie dla chrześcijańskiej części Europy. Zwycięstwo pod Wiedniem nie tylko ocaliło stolicę Austrii, lecz oznaczało również załamanie się agresji osmańskiej w Europie. Bitwa była przykładem umiejętnego wykorzystania terenu przez wojska sprzymierzonych.

Bibliografia

1. Broucek P., Leitsch W., Vocelka K., Wimmer J., Wójcik Z., *Zwycięstwo pod Wiedniem 1683* (red.), Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa; Osterreichischer Bundesverlag, Wien 1983.
2. <https://twojahistoria.pl/encyklopedia/leksykon-bitew/bitwa-pod-wiedniem-12-13-wrzesnia-1683/> [dostęp 16.11.2022].
3. <https://www.youtube.com/watch?v=DbZXaSz0MKk&t=1168s> [dostęp 16.11.2022 r.].
4. <https://www.wojsko-polskie.pl/bitwa-pod-wiedniem/> [dostęp 16.11.2022].
5. Wimmer J., *Odsiecz wiedeńska 1683 roku*, (red.) W. Michalak, E. Szeszko, Wydawnictwo Interpass, Warszawa 1983.

Dane kontaktowe

Victoria Kotterba, vicikott@gmail.com